

Siniša Korica
KRUG

Urednik
Zoran Kolundžija

Siniša Korica

KRUG

PROMETEJ
Novi Sad

Sadržaj

UVOD	7
I POSRTANJA I PODIZANJA	9
Sudbine.....	9
Zagadi pa vladaj	18
Resetovanja	23
Sunovrati	26
„Ožiljci vremena“ ne miruju	29
Entuzijizam	33
Reminiscencija	37
Čestitke.....	39
Buđenje	43
II DRUŠTVENI PROCESI	46
Strogo poverljivo	46
Peti oktobar 2000.....	50
Tranzicijsko čerupanje	52
Slovenija i Srbija u ogledalu tranzicije.....	56
„FCP Matroz“ u ramljama tranzicijskih čerupaljki	58
Moj rođak, očerupani	61
Niška banja.....	63
Jugoslavija	67
O zaduživanju Jugoslavije	71
Kako je socijalizam (iz)gubio trku	72
Rudarenja	78
Direktan pogled u oči neposrednoj budućnosti	84
Vojvodina	87
Antifašizam	93
Održivi razvoj	96
Mirotvorci	100
Nacionalizmi.....	101
Ne lomite mi bagrenje	106
Agrar	112
Leskovačka paprika u Novom Sadu.....	116
Temelji	118
Strah.....	121

Virus – kovid 19	126
Zemljopis	127
Ćirilica	129
Inflacija	133
Bankrot države	136
III PORTRETI I NJIHOVO VREME	141
Merima Njegomir	141
Đorđe Balašević.....	142
Mato Tolić	143
Zatvorena sednica (Luka Šojić)	145
Mitrovački kej (Manojlo Medan)	150
Susreti (Ratomir Rale Damjanović i Vladimir Zubac).....	155
Nikola Kmezić	158
IV ZVUCI ZAVIČAJA.....	161
Oslobođenje Lačarka	161
Utišak detinjstva.....	164
Vinogorje.....	168
U susret Prvom novembru	177
Surfovanja po spomenicima sremskim	181
Jedne subote u Sremskoj Mitrovici	183
Ekonomija, demokratija i pitanje kako preživeti budućnost.....	187
Kako se nekad pokojnik ispraćao	192
Fudbalica u Lačarku.....	194
Doktor iz Lačarka	195
S jedne svadbe u Lačarku	200
Manjača u Lačarku	203
Generacija	206
Lačarak na moru	209
Četvorka iz Trećeg šora	212
Lačarački razgovori	214
Kamenica	216
Krug u krugu	221
ZAVRŠNA REČ	223
RECENZIJA (Dušan Lukić).....	229
BELEŠKA O AUTORU	232

UVOD

Prokletstvo pisanja (zapisivanja) dugo mi nije davalo mira, ali s godinama osećam kako me sve više uznemirava, smeta. Međutim, tu sam nemoćan, jače je to od mene. Jedno vreme ušao u klimaks pisanja, pauzirao, a onda nerv ispisivanja ponovo proradio. Iako u ovim zapisima priču vode lični doživljaji, ipak, oni su marginalni, nevažni, koristim ih kao puteljke kojima ću stići do događanja u čijem fokusu su društveni procesi i karakteristike naših naravi. Simbioza procesa i karakterologije. Svestan da ponekad „istina ide razbijene glave“, i pored toga sam se drznuo da ispišem isprepletenost ličnog i društvenog. Računam i na razlike u mišljenjima, ali i to je demokratski, obogaćuje, širi horizonte pogleda u kojima je sloboda misli najdragocenija tekovina ljudske civilizacije. Sučeljavanje, a ne jed-noumnost, postaje izraz mog sazrevanja, odrastanja i menjanja. Nisam morao ići u udžbenike istorije po događaje, oni su se dešavali takoreći svakodnevno u posled-njih pola veka, 1971–2021, koliko aktivno pratim društvene tokove, pa donekle u njima i učestvujem.

Ivo Andrić zapisa: „Tako je ljudski život udešen da uz svaki dram dobra idu dva drama zla, da na ovoj zemlji ne može biti dobrote bez mržnje ni veličine bez zavisti, kao što nema ni najmanjeg predmeta bez senke“. Kroz durbin ličnog optičkog čitača osmatrao sam zasenčenost života, njegovo *truckanje* na izlokonom putu naše novije prošlosti. Uz maticu društvenih procesa zaveslao po nečem što bi Andri Mišo nazvao „plivanjem duše“. Nisam želeo da moj život preraste u temu, ali se može tretirati kao građa, romaneskni prilog istoriji, ovoj novijoj, našoj. Izlažući sebe i svoju intimu drugima u uzburkanim vremenima – građanski rat u Jugosla-viji, bombardovanje Srbije, ekonomska kriza, smanjenje penzija i plata u javnom sektoru, pandemija, rat u Ukrajini – izražavao sam ono što je većina osećala: uznemirenost, zbunjenost, frustracije, otuđenja, banalnost svakodnevice. Nemir uveo u nas zabrinutost i začuđenost vremenom u kome živimo. To bi mogao biti, uslovno rečeno, zajednički imenitelj na koji je nanizano šezdesetak tema u vidu esejističkih reportaža. Kreću priče o našoj najnovijoj istoriji, ali kroz biografska ukrštanja u kojima sam činjenice (istorijske) prelivao sokovima života. Pravio eseje. Marai: „Autobiografija je opravdana samo ako pisac svoje lično bivstvovanje doživljava kao mikrokosmos koji je organska dopuna univerzalnog bivstva. Dakle, ne izveštava o tome šta se desilo njemu i oko njega, već zapisuje kako se svet dogodio u njemu“.

I POSRTANJA I PODIZANJA

Sudbine

Mnogo sam u životu (is)promašivao, mnogo truda i vremena bacio jalovo u Savu i Dunav. Od svega tog još je tragičnije što se moje životno naravoučenje nije primalo kod meni najrođenijih, kod naslednika, što će i oni morati „Jovo novo“ da sve na svojoj koži testiraju kada na njoj budu gasili cigarete sopstvenog života. Plikove i opekotine u dušu slagati, kao i ja. Izranjavati sebe. Hteo sam da moja saznanja prokljaju, ožile, puste korenje, ako ne kod drugih, a ono bar kod unuka, kod naslednika. U romanu jednog engleskog pisca kaže se „da je život ogromna javna biblioteka u kojoj niko ništa ne čita“. Kad čovek umre s njim kao da je u nepovrat otišla i mala biblioteka. Zato sam zagovornik pisanja, registrovanja događaja, makar i za porodičnu tradiciju, za kućnu radinost (upotrebu). Život je kratak i ne mora svako od nas da ostavi večni trag u životu, to mogu samo izuzetno nadareni pojedinci, ali zato svako može svojoj porodici nasleđe obogatiti beleškom sopstvenog trajanja. Pišem ovo u mojoj sobi, svom ikonostasnom oltaru gde su svugde okolo freske mog matičnog središta, fotografije: dede, oca, majke, brata, ćerki, unuka, Ane, Raše... gde su s njima i misli moje. Sve je to deo istorije, bez popravki i naknadnih retuširanja. Kakvi smo, takvi smo. Životopis nas je odslikavao, upisivao u vreme i prostore. Ponekad se u ovoj sobi s ikonostasom štitio od banalnosti ovog sveta. Smirivao sebe u sebi. Nisam u konfliktu sa samim sobom, naprotiv, „palim“ se na svaku sjajnu misao, na melodije prirode i njene povratne ritmove u muzici, poeziji, prozi, na dobročinstvo i dobro u ljudima. Imao sam nameru da ovo bude neka vrsta autobiografije, ali kao romansirano pripovedanje, a ne ono klasično, rođen sam... išao u školu... vrtić (obdanište) preskočio, jer ga u moje vreme nije bilo.

Odakle da krenem, možda kao ekonomista, od investicija. Investirao sam u svoj duhovni razvoj, u struku ekonomsku koja me je zavela i u politiku odvela. Prva staza pogrešna. Nisam ja za politiku. U njoj ima krljanja, skidanja epoleta, pa i glava, svega onoga što je od mene udaljeno svetlosnim godinama. Kidiglave, kako je nekada crnogorski knjaz poručio knezu Milošu kada mu je ponudio pomoć Crnogoraca koji nisu vični poljoprivredi i zanatstvu, ali sablji i ratovima

jesu. Kidiglave. Tako sam u tom ambijentu koji nije odgovarao mom karakteru vreme trošio, sebe zarobljavao. Kako je to zavođenje teklo ispisivao sam šire u svojoj knjizi „Ožiljci vremena“. Vreme će kasnije pokazati da sam se, ne toliko svojom voljom, zaputio u nešto što, po rečima mog drugara iz Bosne, predstavlja nezahvalan i danguban posao. Kao studenta generacije (zajedno sa Anom Tot) Savet Ekonomskog fakulteta u Subotici određuje me 1971. za asistenta na predmetu „Ekonomska politika“ kod profesora Aleksandra Šimokovića; tako se to onda radilo, odredilo, molbu nisam morao pisati. Međutim, ja odustao, i to je možda bila prva moja sudbinska greška. Da sam nastavio univerzitetsku karijeru priča bi bila sasvim drugačija.

U pogledu greške sudbine, napraviću ovde malu digresiju. Iako sam bio student generacije, ipak, najkompletniji lik te naše subotičke generacije sa završnih ispita Ekonomskog fakulteta iz 1971. bio je Đorđo Radojičić. Rođen u jednom selu blizu Nevesinja, odrastao u porodici sa više dece uz samohranu majku. Za vreme studija kada u junu i julu počinju ispiti on je odlazio u selo da majci pomaže u kosidbi. Nadoknađivao to velikim radom i upornošću na studijama. Tih, nenametljiv, skoro neprimetan. U njemu je tinjalo nešto što mi nismo primećivali. Imao je urođen osećaj za posao, za biznis. Kao ekonomista na tom području se kasnije afirmisao. Postao jedan od ne samo najuspešnijih već i *najzdravijih* biznismena Novog Sada. Svoj posao je razvijao korak po korak, i to u proizvodnji, a ne na marifetlucima. Drugi lik sličan Radojičiću po zamislama, vizijama, je moj zemljak Slobodan Simić koji je od obične bare na Zasavici stvorio respektabilni rezervat prirode „Zasavica“ već sada ubrajan u vrh turističke ponude ne samo Sremske Mitrovice, Srema, već i znatno šire. Neko veče (5. aprila 2022) u Novom Sadu razgovarao sam na ove teme sa Simićem i on reče da je za uspeh u svakom poslu najvažnija energija i upornost, posvećenost onome što radiš i voliš. Obojici, Radojičiću i Simiću, zajedničko je to što su svoje snove i talenat znali pretvarati u sudbinu. Kod mene situacija bitno drugačija. Imao sam talenta za nauku, a nisam otišao tim putem, nisam zagazio u dubine ljudskog promišljanja. Razlika u kvalitetu. Radojičić i Simić našli sebe, ja lutao. Svoj talenat sam jeftino (ras)prodavao, više poklanjao.

Rođenjem sam dobio svoj matični broj. Klasifikovan. Ova reč me nesvesno odvela u vode neprozirne, meni malo poznate, one religijskog karaktera. Hindu religija, za razliku od drugih (Hrišćana, Jevreja, Muslimana) nema proročansko mesijanski karakter. Ona se bavi izdržljivošću, krhošću čovekove egzistencije. Po toj religiji čovek je klasifikovan svojim rođenjem, pa se njegov kvalitet meri sposobnošću da izdrži svoju sudbinu, a ne da je oblikuje i određuje. Nasuprot ovome, ja mnogo hteo, mnogo započeo... nameravao više nego što sam mogao. Potcenio prag sopstvene izdržljivosti. Godine me upozoravale, demantovale,

hinduizam nekako nesvesno zašao iza leđa, opominjao. Mejl mi naknadno šalje neka sila iz same podsvesti koju su samo godine vremenom oslobađale. Međutim, sukob radoznalosti duha i smirujućeg spokoja i dalje bitke svoje u srcu mom vode. Ni na zapad, ni na istok, ni u buru, ni u smiraj. Kom se carstvu prikloniti kad kolena klecaju, godine nižu, snaga izdaje, a duh ne miruje. Kao što neki državnici, nesposobni da slede zbivanja, pokušavaju nametnuti svoj ritam i – (iz)gube ravnotežu. Varijante hitlerizma. Kako naći tačku ravnoteže, najpre u sebi, potom u porodici, pa u neposrednom okruženju i tako sve do ravnoteže u državi! Ostavljam nešto i za dopisivanje. Neka svako napiše sebe.

A onda u tom sudbinskom procesu sledi i drugi lični promašaj na frontu investiranja, onom materijalne prirode. Mali uvod. Ideološki sam bio *samozavrbovan* pa se kao takav penjao stepenicama vlasti, bio najpre član Izvršnog veća opštine Sremska Mitrovica, potom potpredsednik, da bi sa te funkcije u dva mandata biran za člana Izvršnog veća Vojvodine, pa tako redom sve do člana Savezne vlade, Saveznog izvršnog veća – SIV-a, u onoj velikoj Jugoslaviji, u SFRJ. Pratila me je često krilatica „najmlađeg ministra“. Okolnosti vladale sa mnom, umesto da sam ja gospodario njima. U ondašnjem socijalizmu organi vlasti nisu bili visoko plaćeni, nagrađivani; demagogija svugde carovala, pa i u organima. Kako je to izgledalo, na primeru opštine Sremska Mitrovica, pokazuje priča ili primer Zorana Židišića nekadašnjeg sekretara Komiteta, prvog čoveka u opštini ondašnje partije, Saveza komunista Jugoslavije. Predsednik opštine u to vreme bio je Đorđe Stojšić. Dakle, prvi, vodeći ljudi lokalne sredine. Jedne godine Služba društvenog knjigovodstva (SDK) je sačinila uporedni pregled visine plate direktora u privredi opštine i njihove. Stojšić je bio, zbog godine i staža, na 49. mestu, a Židišić na 51. Inače, imali su iste plate, iste koeficijente. Tako je to bilo u državnim organima, potcenjeni, uravnilovka, pa delom i demagogija vladali na svim nivoima u državnim strukturama. A ja provodio najvrednije godine baš na toj vrsti hijerarhije. Državni čelnici nisu mogli biti članovi raznih upravnih odbora, niti dobijati dodatne apanaže, kao danas, kada plata funkcionerima služi za džeparac. Može se (za)misliti koliko smo mi, niži funkcioneri tek imali manje od direktora, doduše više od običnih činovnika, ali znatno manje od rukovodilaca u privredi. Možda je to tako i trebalo kako ne bi svi „trčali“ u javni, izdržavani sektor, na rashodnu stranu budžeta. Iz takve relativno skromne administrativno određene plate teško je bilo nešto izdvojiti za razvoj porodice, iscediti kao iz suve drenovine. Ipak, zahvaljujući nenormalnoj štednji uspevali smo ponešto mesečno da izdvojimo za ulaganje. U šta? Na pomolu nov veliki promašaj. U Laćarak, u moju kuću, nasleđenu od pradede, u destinaciju koja nikada sebe opravdati neće, doduše ekonomski, ali ne i kulturološki, genetski, rodoslovno. I bi tako...

Uzalud. Pogrešno investirao i trošio teško odvojenu ušteđevinu. Jedan sam od poslednjih bivših Laćaraca na položaju (funkcionera) koji je prodao svoju, tačnije, roditeljsku i pradedovsku kuću. Prodao, jer je nisam više mogao ni fizički, ni zdravstveno, a ni finansijski da održavam po meri njenih predaka, da ih ne izneverim, ne obrukam. S previše uzbuđenja s njom se rastajao. Iako sam gubio, prodao je po tržišnoj ceni koja je znatno niža od građevinske ili uloženog, ipak, za mene je ona vredela više od bilo koje cene, od vrednosti nekretnine. Nisam toliko materijalno bio poražen, koliko sam bio ranjen duhovno. Teško navraćam u Treći šor, uspomene da ne povredim, rane da ne raščlašavam, bol da ne prizivam. I tako danima, mesecima, sad i godinama. U društvenim procesima sela propadaju, a onda i vrednosti nekretnina u njima padaju. Ovo nisam razumeo, a ulagao. Poražen u struci, kao ekonomista. Za tu vrstu promašaja jedva sam skrpio koliko-toliko prihvatljivo obrazloženje, ali ne i opravdanje. U gradovima, posebno velikim, obrnuto. Tržišna vrednost nekretnina znatno iznad troškova građevinskih ulaganja. Kapitalna dobit iz sela prelila se u gradove, kod investitora i stanovništva vlasnika stanova čije vrednosti nepokretnosti rastu. U selima ostali gubici čijim tragom se i sama mesta prazne, nestaju sa geografskih mapa. Aktiva raste u gradovima, pasiva se izdužuje u selima. Bilansi duboko poremećeni. Vikendice nemam, mislio sam da će mi to biti kuća u Laćarku. Još jedna iluzija više. Socijalizam i ja počeli smo sve više da ličimo jedno na drugo. Skoro zajedno da rastemo i starimo. Vršnjaci. Socijalizam je u svetu trajao 71. godinu, od 1919. do 1990. Dok ovo pišem, navršio sam 73. godine. Nadživeo ga. Možda zato što sam se promenio. Socijalizam to nije znao ili nije imao snage i upokojio se, sam od sebe se urušio. Snaga ga izdala.

Ulagao sam u ono što ima opadajuće prinose, u selo. U socijalizam smo takođe investirali mnogo entuzijazma i društveno odgovornog ponašanja u humanije i bolje odnose među ljudima, ali prinosi opadali iz godine u godinu. Taj društveni poredak iako mnogo pravedniji nestao sa svetske scene, jer je bio pomalo protivan ljudskoj prirodi u koju su genetski utkani nejednakost, sebičnost, interesi, lukavstvo, ne retko halapljivost. U toj prirodi interes postaje dominirajuća logika u kojoj često cilj sredstva ne bira. Sve je dozvoljeno ako donosi prinose, pa i gaženje ljudskog dostojanstva. Nasuprot tome pravdoljubivi socijalizam nosio je u sebi pravičnost, jednakost, iako ljudi po rođenju nisu jednaki, niti istih sposobnosti, to se kasnije pokazalo kao konstrukciona greška sistema (privrede) o čemu pišem u posebnom eseju: „Kako je socijalizam (iz)gubio trku.“ Otvoren konflikt društveno svojinskih ravnopravnih prava i ljudske egoistične prirode. Metaforički rečeno, neki vučeni za uši, šlepani (manje sposobni), drugi skraćivani za glavu (sposobniji). Nivelisani. Bio je to socijalizam jednaka merila

na nejednake. Pravičniji, ali neefikasniji. Sukob između ljudske prirode i opadajućih prinosa bio je neizbežan, visio u vazduhu, bilo je pitanje samo povoda i trenutka kada će se desiti. Možda se nije slučajno desio baš posle smrti Tita, jer je sa njegovim odlaskom prestala da dotiče renta iz veštine njegovog vladanja svetom nesvrstanih. Izbačeni smo kao riba na suvom. Svega je počelo da fali, nestašice, bonovi, inflacija, a najviše solidarnosti, razumevanja, zajedništvo počelo da puca po svim šavovima. Jugoslavija se parala. Dakle, dogodio se „narod“, taj sukob, prošao je, socijalizam pokleknuo, ali mi nastavili kao da bez konflikata ne možemo. Vremenom menjaju se samo njegovi predznaci. Danas u Srbiji konflikt između emocija i racija što je posebno izraženo na temi rata u Ukrajini, sankcija prema Rusiji i naše ekonomske zavisnosti od Zapada.

Nasuprot socijalizmu kapitalizam ima drugo geslo: jednake šanse za sve, pa *kom opanci, kom obojci*. Prihvata nejednakosti od malih nogu, od rođenja. Neravnine zavladaše. Otisci nejednakosti prolaze kroz sistem kao kroz sir. Danas jedan posto vlasnika čitavih imperija u kapitalizmu drži više od polovine svetskog bogatstva u svojim rukama. Ovde paralelno koračaju nejednakosti i efikasnost, u socijalizmu obrnuto. U meni uzidani temelji socijalizma, zanemarena logika kapitala, pa se ništa drugo nije moglo očekivati do rascepa između duhovnog i materijalnog.

Tako smo pravedniji društveni poredak i ja zanemarivali ekonomiju, svako na svoj način. Preferirao sam nasleđe, poreklo, korene, istoriju sopstvene porodice. Umesto da teme pravilnije rasporedim pa da ušteđevinu posmatram kao ulog za neki prinos, a porodičnu istoriju spakujem u okamenjen zapise ovog i njemu sličnih rukopisa, ja pogrešno izmiksovaoh ekonomiju i istoriju. Kao da sam u muzej ulagao; isplativo (dinare) trošio u neisplativom. Varničilo je, dakle, na relaciji istorija – ekonomija ili ako to prevedem na vertikalnu naših prosuđivanja; varničilo je na svetovnoj i duhovnoj strani sopstvenih istina. Sudar svetova, doduše onih malih, u meni, duha i materije. Razilazilo se emocionalno i racionalno. Bio sam nekako zaglavljn između nostalgije i propadanja. Lična zaostavština nije ostvarivana na adekvatan način, kao da je spakovano okovana samo u sanducima sećanja. Međutim, nikad nije kasno za otkrivanje istina, ma koliko one surove bile, ako ima kod koga to da se primi, zapati. Zapis onda ima smisla, svrhu. Nije ovde tema bežanje sa sela, naprotiv, pravo pitanje je kako selo učiniti atraktivnim za useljavanja, a ne samo prepustiti iseljavanjima? Jer, dok je više onih koji se iseše od onih koji se useše, normalno je da vrednosti nekretnina padaju, deluju principi veće ponude (kuća iseljenih) od tražnje (useljenih). Selo je posebna tema usko vezana s agrarom, urbanizmom, sociologijom, ali to prevazilazi okvire i ambicije ove vrste Zapisa.

Nastavio dalje da tražim sebe. Voleo sam more, Mediteran, Dalmaciju. Zavi-
deo starijim ljudima, penzionerima, kako pred večernje sate čakulaju u kafiću na
rivi, kao veseli vrapci „dživdžani“ u grmlju mog zavičaja. Ili to isto rade u jutar-
njim satima sa ispijanjem prvih kafa. Zamišljao sam kako bih i ja bio gospodin,
šjor, upijao mirise mora i alkohol socijalnog kapitala, druženja sa sebi sličnima u
predivnom morskom ambijentu. Ponekad i uz bevandu. Maštao, sanjao. Ni danas
ne mogu dešifrovati taj osećaj prevelike ljubavi prema moru, Mediteranu, skali-
nama, čistoti vazduha i bistrini vode. A onda nagovorio brata Dragišu da nekako
skupimo sredstva, svako po pola, i zajednički kupimo garsonjeru u mestu Piro-
vac, okolina Zadra. Mislio sam da se san počeo ostvarivati. Dragiša je prodao
svoj nedavno novo kupljeni automobil, IDA opel, a ja angažovao svu ušteđevinu
i uzeo kratkoročne kreditne pozajmice za finansiranje svog dela u kupovini gar-
sonjere (soba i kupatilo). Definisali smo korišćenje garsonjere, jedne godine on
prvih šest meseci, a drugih ja i obrnuto. Koristili smo ovu blagodet nekih dve go-
dine. Potom došla nesrećna 1991. Pre toga započeta *nacionalizacija državnica* sa-
stavnih delova bivše Jugoslavije. U Srbiji prekrajan Ustav stvarajući „nikad jaču i
jedinstveniju“ matičnu državu srpskog naroda na celoj svojoj teritoriji. Hrvatska
počinje s poluilegalnim naoružavanjem teritorijalne odbrane i paravojnih snaga
(Špegelj), Slovenci pripremaju strategiju finansijskog osamostaljivanja... Ni ostali
ne miruju. Sukob je visio u vazduhu, da bi se rasplamsao te nesrećne 1991. Go-
rela je Jugoslavija u građanskom ratu. Goreo moj san. Zgrada u kojoj je bila naša
garsonjera imala je četiri sprata i dva ulaza. Mnogo stanova, i stanara pretežno
srpske nacionalnosti. A onda je jedan koji se vratio iz inostranstva, iz krug-
va ekstremne spoljne emigracije, bio toliko uporan da je izdejstvovao u mesnoj
zajednici Pirovac da ce cela zgrada, sve sa nameštajem i pokućstvom, digne u
vazduh, kako se Srbi više nikad ne bi vratili na more. I bi tako. Sravnjena zgrada
sa zemljom. To je demokratija u Tuđmanovoj Hrvatskoj. Nikom ništa, *pojeo vuk
magarca*. Težak ožiljak. Vreme nestajalo u ratu. Nacionalizam je proždirao sve,
i ono što je bilo svarljivo, ali i ono što jestivo nije; šporete, frižidere, nameštaj, i
u toj našoj eksplozijom urušenoj četvorospratnici. Svugde tamo gde se zapatio,
potiskivao je normalno, ljudsko u čoveku u ime nekog novog kolektiviteta koji
se zvao nacionalne mitomanije. Od komšija u toj zgradi jedino sam poznavao
Svetozara Gatarića bivšeg predsednika Pokrajinskog sindikata Vojvodine koji je
celu svoju nasledenu imovinu, roditeljsku kuću, pretvorio u stan te zgrade. Ne-
stalo nasleđe u eksploziji nečijeg tuđeg „tisućuljetnjeg“ sna. U tom metežu moj
mediteranski duh za svo vreme zamro. Eto šta biva kada nacionalizam zavlada
najpre u Srbiji, a onda se kao virus sa još tragičnijim posledicama zaprimi i u
Hrvatskoj. Zapatio se. Sve gore od goreg, od propalog mog sna mnogo je teže

onima koji su ostali bez imovine, ognjišta, bez doba svoje mladosti i grobova svojih predaka odakle su morali bežati pred naletima etničkih čistunaca i njihovih preduzetnika. Oluja. Istorija će verovatno uravnoteženije ocenjivati međusobni obračun Hrvata i Srba u građanskom ratu devedesetih ne zanemarujući ni velike greške, zablude, ondašnjih nacionalnih vlasti Srbije. Tako su društveni procesi ispretumbavali sudbine pojedinaca, a ljudi postajali nemoćni kao ljuska oraha na nemirnim talasima orkanskih vetrova naše nedavne prošlosti. Istorija iz devedesetih nas proganja, još uvek nije završena, a nije završena zato što nema spremnosti da se, na svim stranama, preuzme sopstvena odgovornost za ratove, za bol, tugu, žrtve, uništavanje imovine, recimo „moje“ četvorospratnice, etničkog čišćenja, proterivanja neistomišljenika. Tako su se društveni procesi umešali u ličnu sudbinu, zamašćivali je i na najgrublji način uništili jednu ljubav, nadu, veru da mogu u sebi spojiti dva zavičaja, onog iz Srbije i onog s mora. Podsećam, zavičaj je tamo gde se čovek oseća lepo. Sanjao sam u javi i javnost u snove premeštao. Značilo je to imati dva života. Rajko Grlić: „To je ono stanje koje svaki student psihologije prepoznaje pod pojmom podeljena ličnost“. Zakoračio, a ne i prekoračio. Nisam znao kako u sebi da izmirim svet misli i svet realnosti. Nesuđena radost života na dva mesta stanovala je na istom oltaru na kome su se ukrštali po ko zna koji put doživljaji i događaji. Možda sam nesvesno mirio svoj unutrašnji misaoni svet i onaj iz realnog života preko bola, žrtava, ličnih odricanja na podlozi u kojoj sam uvek imao samo kursor u džepu. Nisam uspeo da obezbedim materijalno pokriće svojih zamisli, i to me je tištalo, bolelo. Svoja sanjarenja sam preplatio, odužio im se najskupljom krvlju – vremenom koje sam otkidao od porodice, od sredine, od radosti života, zarobivši ga između ostalog i u pisanju. Nemilice ga trošio. Otkidao od života koji nam se samo jednom podari i nikad više. To su ti tužni i žalosni pogledi na žrtvovanje, na neumitno otimanje od sudbine njene najveće dragocenosti, vremena. Hiljadu puta iskušavan sam, da prestanem s pisanjem, ali uvek se dobrovoljno odricao slobode. Zarobljavao. Religiozni bi rekli, bili su to znakovi božijih izabranika. Kao kod svete Katarine: „Jedan je krst pred nama, drugi za nama, tako da ne možemo pobeći“.

U oba sveta domaćem (*jogurt revolucija*) i stranom („četvorospratnica“) osećao sam se prognanikom, strancem, za kratko vreme dve velike promene istovremeno oćutao i video. Da, začutao jer sam shvatio da svet koji se ogleda u meni nije moj, nametnut mi je. Sam sebi postajem i istina i briga, a za mnoge još uvek i dežurna tema (diferencijacije). Nekako u isto vreme osetljiv i ponosan, ranjiv i nejak, bez želje da lomim sebe u sebi, da se pridružim novovladajućima, da se okoristim. To je mutljag unutrašnjeg graničnog sukova nametnut spolja, razarajući iznutra. Pridružio se koloni obespravljenih, onih po Đuri Jakšiću:

„... likova koji životare ugašenih čula“. Paralelno sa sopstvenim sunovratom viđao mnoge koji „uzdignuta čela“ koračaju uz sve vlasti (trajni glagol), opstaju, dugo traju u dobu lošem, licemerje konformizma njima ovladalo, ali video i većinu punu bede i tuge, duhovne i materijalne. Nisam želeo da svoj um (iz) dam u arendu, pa da mislim kako drugi (čitaj, partije) hoće. Što bi rekao Vuk Karadžić nisam „dao umlje za bezumlje“. Ta vrsta neizdavanja u arendu mnogo košta. Možda mi je zato i biografija donekle sakata. Štošta sam sebi i porodici uskraćivao, ali sam valjda kao kompenzaciju u životu mnogo i dobio, tolerantnu i dobru suprugu, pametne ćerke i divne unuke – neprocenjivi kapital. Provukao se nekako kroz sistem u kome je ljudsko u čoveku srozavano, a neljudsko podržavano u Pirovcu i kod nekih na dedinjskim visovima Beograda devedesetih godina prošlog veka. Kako ostati dostojanstven, pri tome još i ponosan kada je po Njegošu: „/U zlu ste se mjestu udesili,/ U tijesne gore kamenite,/ Među Turke i među Latine/. Naše gore kamenite nisu bili Turci, ni Latini, već ovdašnji gospodari etničkih naboja, suvim birokratskim jezikom rečeno, etnički preduzetnici u Beogradu i Zagrebu. Stezali oni iz Pirovca i sa Dedinja, Senjaka. Na delu isprepletanost sunovrata ličnog i društvenog. Moja posrtanja opisao, a društvena nastupaju kada se naruši razmera između istine i laži.

Nisam ruralni tip, ni asfaltno urbani, ali jesam onaj koji voli vodu, more, mirise mimoza i lavande. Vodolija, valjda ne slučajno rođen sam baš u februaru sedamnaestog po redu dana daleke 1949. Tako je nastao sukob mene u meni, okruženja i mentaliteta. Iz tog vihora unutrašnjih strasti nikako da se iščupam. Na sve me ovo podsetio veliki mađarski mislilac Ištvan Bibó kada je pisao „o bedi malih srednjo i istočnoevropskih naroda“ s tezom u koju se uklapa „srpsko-hrvatski na(r)cizam malih razlika“ kojim je važnije kako proširiti, a ne primiriti sukobe i nesporazume. Tako je linija fronta duboko ukopavana, ušančavana, iz koje se i tri decenije nakon ratova odapiru otrovne strele. Jedna od njih je uništila moj san, zagrobarila za sva ova i onostrana vremena moju želju da okusim mirise mora, svežina, plavetnila. Voleo sam sjaj mora pretvoren u kamen, u uske ulice, u skaline. Valjda mi zato misli uvek ustrepte kada čujem Dubrovačke trubadure i njihovo „Kad palme njišu grane i cela varoš spi...“. Bila je to himna moje mladosti koja se svako veče izvodila kada su nas pred večeru postrojivali na ogromnoj betonskoj platformi, pisti, u kasarni Bileća godine 1972. i 1973. u Pešadijskoj školi rezervnih oficira, PŠRO, gde sam služio vojsku.

Odrastao sam u prašini i blatu, u selu, vratio se, ali ne više tom ambijentu na zemlji, već onom u vazduhu, nevidljivom, a delujućem, u duhovni smog, zagađenost vazduha i čovekove okoline. KRUG. Setih se i misli velikog Tina Ujevića: „Mi smo išli istim putem, put je bio dug; kasno primetismo da je taj put

bio krug“. Eto naslova ovim Zapisima, a i odgovora zašto? – krug. Kao da su mi pluća osuđena na zarobljavanje, a misli na rastužujuće priče naših društvenih procesa. Valjda je ova vrsta nostalgije sama po sebi ispisala jedan pasus u „Ožiljcima vremena“: „Dana 26. juna 2015. u večernjim satima pri zalasku sunca na obali Malinske (ostrvo Krk) posmatrao sam brodić koji je vozio turiste po riječkom zalivu. Na brodiću živa muzika, dalmatinske klape, more i gitare, odjekuju zvuci melodije: *Večeras je naša pisma, večeras se vino pije, nek se igra, nek se piva....* Turisti s visoko podignutim rukama i pljeskom klata se u ritmu tamburaških žica, horski ponavljaju refren pesme: *Večeras je naša pisma....* Veličanstveno, na dekoru kakav može pružiti samo čisto more i zlatonosni zalazak sunca. Brod seče plave talase najlepšeg mora na svetu... Međutim, nisam više ni po godinama, a ni finansijski dorastao da budem među odabranima na brodu...“ (strana 59). E, ovo dorastao mučilo me celog života, nisam uspevao da uhvatim san letnje noći, suštinu svog bića, nisam uspeo da dorastem. Prepisujem i dalje iz knjige „Ožiljci vremena“: „Rukopis sam dovršavao, čistio, ili što bi se paorski reklo plevio na kolenima leta 2015. na moru. Polirao, udarao završni glanc. More i ja, kao u nekoj proporcionalnoj srazmeri, sve smo dalji jedno od drugog i to u uslovima kada se svake godine dodaje nova godina. Vreme nas udaljava. More je za mene bilo i ostala tema religijskog karaktera. Kao da nije voda, kao da su u njemu složeno prepakovane i potopljene sve sile prirode, a onda iz modrih dubina široko zapljuskujući oplemenjuje svet i život na kopnu. U tom neprekidnom talasanju, delić svoje ogromne energije pretakalo u misli skrivene ispod slova koja upravo čitate. Mnoge sam ispisao baš na plaži gde je dodir magijske snage mora i duha mog bio najkraći. Plima i oseka stvarali pasuse ovog rukopisa...“. Sile koje povlače konce naših sudbina odlučile su da za mene more nije. S tim sam se konačno pomirio. Ivo Andrić: „Ja volim more, ali more izgleda više ne voli mene“. Uzalud sam tražio tačku u kojoj se moja ravnica, njen način razmišljanja dodiruje s morem, njegovim uzburkanim talasanjem. Niski i visoki tonovi, mirnoća i uzbuđenje, bila bi to neiskomponovana kompozicija mog sna, nedosanjanog i neostvarenog. More sam doživljavao kao prozor koji pogledu otvara sve daljine i širi vidik u praktično neograničene mogućnosti čovekolikih bića. Dodir kopna i mora, dodir dva života, ali ne da se.

Da nije bilo prve i druge Jugoslavije nikada Hrvatska ne bi samostalno ovladala verovatno najvrednijim blagom, možda čak i u Evropi, veličanstvenim biserom – Jadranskim morem. A onda sačekala svojih pet minuta i iz Jugoslavije iščupala to more, oduzela ga ili uzela. Doduše, nije to bilo jugoslovensko more, bilo je hrvatsko ali u okviru Jugoslavije. S „odnetim“ morem iz mog života istrgnuta vibrirajuća žica ličnog radovanja. Ponovo su procesi i ja, po ko zna koji

put, nalikovali jedan na drugog. Imali, pa nemali. To je ta umreženost ili isprepletenost ličnog i društvenog, sopstvene sudbine i uticaja okruženja, duše i Pirovca, doživljaja i događaja. Osmatračnicu Mediterana premeštao u sanjarenja. Kasno je da snove vratim u realnost. To je moguće, po Meši Selimoviću, negde u doba oko četrdesetih godina života, a ja tu granicu već skoro duplo premašio. Mediteran i more nisu uticali samo na moja osećanja, naprotiv, imali su oni *razorno* dejstvo na misli, razmišljanja, pa čak i na jezik. U Bosni i Hercegovini ima dva dijalekta istog jezika, hercegovski i bosanski pa je to bio povod Isidori Sekulić da zabeleži: „U hercegovskom dijalektu primali su se i mediteransko more i sunce i nešto od latinske kulture, dok je jezik bosanski bio zakopan kao seme i rastao sam od sebe“. Mediteran i more!

U vreme žestokih ratnih sukoba u Ukrajini, Rusije i Ukrajine, EU uvela brojne sankcije Rusiji. Zapelo se oko uvođenja sankcija na uvoz ruskog gasa (nafte). Budimpešta stavila veto. Ne može bez ruske nafte. A onda sam pročitao sledeći tekst u „Politici“ od 14. maja 2022. koji se delom odnosi na malopre izrečenu ocenu na temu kako je Hrvatska sačuvala Jadransko more. Citat: „Prema Orbanu (predsedniku Mađarske, nap. S.K.) u ovoj situaciji mnogo je lakše onim članicama EU koje imaju more i luke da tankerima dopremaju naftu. *Mi bismo imali luke da nam ih nisu uzeli*, rekao je Orban u razgovoru za mađarski državni radio, na šta je zvanični Zagreb skočio na noge. Hrvatska je protumačila ovu Orbanovu primedbu kao da se to odnosi na luku Rijeku, koja je bila glavna pomorska luka Austrougarske, dok je Hrvatska bila u njenom sastavu, preneo je briselski portal *Euroaktiv*“. Kako bi Hrvatska izvojevala samostalnost u Austrougarskoj? – skoro nikako. Sa ovom ocenom se slažu i hrvatski istoričari. Uostalom jugoslovenski pokret pre Prvog svetskog rata imao je najviše pristalica u Zagrebu. Ne slučajno!

Zagadi pa vladaj

Svojim rođenjem stekao sam, ne svojom voljom, neka određenja, recimo, ona nacionalna, „dobio“ roditelje, od njih nasledio duhovnu rentu, tradiciju, vaspitanje, moral, jezik, a posebno ono što je bitno za ovaj deo teksta, omeđen prostor u kome sam mentalno i fizički izrastao. Duh rastao, širio se, napipavao nešto treće, više, uzvišenije. Tragao, znajući da se Olimp ne osvaja samo znanjem, već stalnim novim otkrićima. Kretanjem. Hteo je duh granice da pomera, do mora da dođe. Ali, nije mu (mi) se dalo. Došlo neko čudno doba. „Zagadi pa vladaj“. Neka teška kiselina razarala tkivo društvenog poretka od 1990. pa nadalje; doduše, možda se razlila, kao duh iz boce, još iz socijalističke laboratorije. O tome će istorija još

zadugo dopisivati svoje autorske priloge. Volim svoj zavičaj, svoju Srbiju, njene melodije, ritmove, pesme, ali volim i govor mora, šum daljina i dubina. Za mene postalo nespojivo, zbog ljudi i njihovih grešaka, lišajeva ili gljivica na karakterima koji su u građanskom ratu prerastali, metastazirali, u kancere društvenih odnosa, podivljali. Imao sam želju da spajam boje i zvukove Srbije koji mi ponekad deluju kao gusta muzička tapiserija s orkestracijom penušavog mora. Da spojim vršačko-fruškogorski rizling i šampanjac dalmatinski. U tome prepoznavao osunčanu stranu duše. Hteo da dosegnem bliskost daljina. „Mnogo 'teo, mnogo započeo...“ reče veliki Branko, a onda ga „čas umrli u tome omeo“. I meni je život izmicao u snovima, u željama, da bi prljavi građanski rat nade omeo. Sa autobiografije skidao fikcije, ogolio je do kraja. Kad je sve propalo, po zapadnjačkom *kapput*, bežao sam u čitanje. Ta magija pretvaranja reči u slova (čitanja) pomagala mi je da san ne ispuštam, da kao transformatorska stanica pozitivne struje pretvara u život i sanjarenja. Nisam hteo da izneverim sebe u sebi, niti da napustim strasti, ravne poroku, u kojima sam pronalazio rezervoare sopstvene radoznalosti, a u pisanju i utočište za nevolje životne. Učio se pisanju. Rano je da se odričem poroka, čitanja i pisanja. Jedan Miloš Zubac, doktorirao na katedri za književnost, opominjao me je da je forma u pisanju ravna sadržaju, da struktura u pripovedanju može da uzdiže ili uništava temu. Forma i sadržaj danas vode pravi mali rat između sudbina televizije i interneta. Internet preferira formu sa željom da sve upakuje u nekoliko sekundi, dok televizija nastoji da program popuni kvalitetnim sadržajem bez obzira na vreme trajanja. Moje esejističke reportaže bile su takođe opterećene ovom vrstom rata, kratkoćom ili opširnošću. Danas je brzina i širina informacija toliko velika da prosto svojim obiljem zasipaju sva čula ljudska, zaglušuju. U rukama svih uzrasta mobilni telefoni, niko ni sa kim ne priča, svi love nove i (naj)novije informacije. Sve se zna šta se dešava, ali ne i ZAŠTO. Što se manje čita, to se postaje „lakši“ za manipulacije, jer se tada na mnoga pitanja pravi odgovori ne znaju. Počinje verovanje onima koji serviraju informacije. To se zove globalizacija. Veštiji vladari po svetu to razumeli pa pod svoju kontrolu stavili izvore informacija. Čitali Orvela. Zagadi pa vladaj.

Pored nas koračaju paralelno bezdno ljudskog duha, ali i divljaštvo. Kako jedno produbljivati, duhovno bogatstvo, a drugo, varvarstvo, smanjivati? – bile su večite teme mojih preokupacija. Što neko reče bili bismo gori bez dobrih knjiga, bez mašti i sanjarenja. Jednostavno želeo sam da živim više života, jedan u Srbiji, drugi na moru, a onda sam shvatio da na raspolaganju imam samo jedan život. Drugi sam tražio u knjigama. Ovo me zavelo i odvelo ka filozofskom pitanju: da li može biti više prisutnosti, više života, u jednom telu ili je sve podređeno jednodimenzionalnom identitetu? Pitanja mnogo, odgovora malo.

Nažalost, mnogo od ovoga izgubljenog ili promašenog bilo je i u mom neka-
dašnjem mirnom dobu, u socijalizmu. Samo se forma menjala. Štošta je svaljiva-
no na moj trošak, kao što je početkom devedesetih godina prošlog veka surovo
izvedena mobilizacija na kojoj je radikalskim rukopisom ispisano: „Otađbina
vas zove“. Doduše, bilo je svaljivanja samo druge vrste troška na lični konto i
u socijalizmu. Najilustrativniji primer u to mirno doba, istovremeno i najteži,
bio je onaj s krađom vremena. Dok sam bio u Saveznoj vladi (SIV-u) moj radni
dan počinjao je u sedam ujutru, a završavao se u osam naveče. I tako svaki dan,
od ponedeljka do petka. Kući sam dolazio krajem nedelje isceden kao limun,
da bi već u 22.00 na fotelji zaspao. U subotu, umesto odmora, odlaska u banje
ili na neku relaksirajuću destinaciju, igranja malog fudbala, tenisa, već pravo u
Laćarak, da kosim travu, uređujem dvorište, ulicu. Pomoći niotkud, niti od koga.
Kad tamo čeka me nešto najteže u tim mojim „ministarskim“ danima. Po pra-
vilu njih dvoje ili troje, raspitujući se kod najbližeg komšiluka da li sam i kada
došao, i evo ih već pred vratima. Svako sa svojom mukom, zahtevom, molbom.
Najčešća tema je bila zapošljavanje dece, ponekad i ponegde intervencija da se
popravi slaba ocena. Kao da sam svemogući. Pola vremena slušao njihova pre-
nemaganja, a pola se izvinjavao da to ide teško, da sam nemoćan. Nisam želeo
ničim da ih povredim, a to je koštalo – gubio vreme. Cena mog načina miro-
ljubivog ophođenja, uljudnosti, prevelika. Bili su to najčešće moji rođaci iz pete
ili šeste linije rođackog rodoslova. Ta vrsta dočeka mi je najteže padala. Poneko
od onih najupornijih uspevao je, kada mi svake subote mira davali nisu. Nekog
sam i zaposlio uz sada veliko moje moljakanje drugih, najčešće uz ličnu kom-
promitaciju. A onda baš neko od tih tako zaposlenih vremenom i glavu okreću
od mene. Dupli standardi. Laćarak me nesvesno zarobljavao, fizički i mentalno.
Ruska poslovice: „Loš prijatelj je kao senka: kad je sunčano – ne možeš da ga
se oslobodiš, a kad je tmurno – ne možeš da ga nađeš“. I to smo mi. Podsećam
bilo je to vreme samoupravnog socijalizma u kome su organi kontrole bili jaki
i veoma razgranati. Radnički savet, konkursi, javna oglašavanja za svako nepo-
punjeno radno mesto, Zakon o udruženom radu, sudovi udruženog rada, javni
pravobraniooci, pa sve do samoupravne radničke kontrole. Budno se motrilo na
svaki oblik nepravilnosti i nejednakosti pred društvenom svojinom koja je u
suštini bila skup prava za sve jednakih. Pored svega toga bilo je teško provući
zapošljavanje „preko veze“. Moji molioci, nažalost, bili neumoljivi. Nisu razu-
meli da svako moje pozivanje direktora društvenih preduzeća da zaposle ne-
kog od njihovih znači da na njega prenosim „glavobolju“, da zapošljavanje preko
reda pokušaju i da sprovedu. Oni koji su mi svake subote priređivali sačekuše to
nisu hteli ili mogli da shvate. Domet im je bio mali, videli su samo sebe i svoje